

**Joventut pel clima:
el darrer crit
en el desert o la llavor
d'una nova esperança?**

MIQUEL ÀNGEL BALLESTER SALAS

Miquel Àngel Ballester Salas

És llicenciat en Filosofia, màster en Filosofia Contemporània i màster en Formació del Professorat per la UIB. Està habilitat com educador social pel Col·legi d'Educadores i Educadors Socials de Madrid. Actualment és professor associat del departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació de la UIB i treballa com a professor de Filosofia per a la Conselleria d'Educació. Membre de la Comissió Espanyola d'Educació i Comunicació de la UICN. Ha coordinat el departament d'educació ambiental del GOB-Mallorca. Conferenciant i activista ecosocial. Ha comissariat exposicions sobre mobilitat sostenible i espais naturals. Autor d'articles sobre temes d'educació, joventut, ecologisme i medi ambient i del llibre *L'alteritat en el diàleg* (Lleonard Muntaner, 2018). És autor també de les guies *Residus Urbans per ajuntaments* (GOB, 2007) i *Consum sostenible a les escoles'* (GOB, 2003).

Resum

A l'article analitzaré el fenomen del moviment global d'estudiants contra el canvi climàtic, especialment els seus orígens i evolució, el seu caràcter innovador relacionat amb la dimensió global i els lideratges femenins de les impulsores, així com també les accions que promou, les aliances que ha establert i el seu impacte global. Exposaré també el seu programa reivindicatiu a través de textos i discursos públics. Finalment, faré una valoració crítica del moviment a partir d'alguns interrogants i sospites que genera la bona acollida que ha tingut en cercles polítics conservadors i el consens mediàtic favorable a aquest moviment juvenil, i també les acusacions d'oportunisme i populisme llançades contra algunes de les seves líders més conegudes com Greta Thunberg.

Paraules clau

Juventud por el Clima / Greta Thunberg / Canvi climàtic / Emergència climàtica

Resumen

En el presente artículo analizaré el fenómeno del movimiento global de estudiantes contra el cambio climático, especialmente sus orígenes y evolución, su carácter innovador relacionado con la dimensión global y los liderazgos femeninos de sus impulsoras, así como también las acciones que promueve, las alianzas que ha sido capaz de establecer y su impacto global. Expondré también su programa reivindicativo a través de textos y discursos públicos. Finalmente, valoraré críticamente el movimiento a partir de algunos interrogantes y de las sospechas que genera la buena acogida que ha tenido en los círculos políticos más conservadores y el consenso mediático favorable a este movimiento juvenil, así como las acusaciones de oportunismo y populismo lanzadas contra algunas de sus líderes más conocidas como Greta Thunberg.

Palabras clave

Juventud por el Clima / Greta Thunberg / Cambio climático / Emergencia climática

1. Els orígens autistes de l'activisme juvenil pel clima

El 2019 ha vist néixer una revolta juvenil sense precedents. Per primera vegada adolescents de tot el món han unit forces per configurar un moviment, un 15M Climàtic, amb l'objectiu de pressionar els governs perquè compleixin els acords internacionals sobre el clima. Es tracta d'una revolta global promoguda principalment per estudiants menors d'edat, que en pocs mesos ha mobilitzat a milers d'adolescents dels cinc continents a través de la convocatòria d'accions de protesta simultànies i coordinades, consistents en vagues escolars i marxes pel clima. La rapidesa en què s'ha popularitzat el moviment entre la gent jove ha agafat de sorpresa l'opinió pública, els governs, i també els grups ecologistes i els mateixos organitzadors de les protestes. Es pot dir que la revolta pel clima inaugura un nou cicle de protestes contra la gestió política de la crisi climàtica, que pren el relleu de la lluita del moviment social de les Marees en defensa de l'Educació i de la Sanitat i de la lluita dels moviments del 15 M i *Occupy Wall Street* contra la gestió política de la crisi econòmica i les seves conseqüències.

L'emergència del moviment pel clima coincideix amb el mandat del president nord-americà Donald Trump, un dels màxims representants de l'oposició a aquesta lluita. L'escepticisme climàtic de l'administració nord-americana ha contribuït a mobilitzar la joventut amb decisions tan polèmiques com la retirada dels Estats Units de l'Acord de París sobre el clima o el nomenament d'Scott Pruitt, declarat negacionista climàtic, al cap-

davant de l'Agència Estatal de Medi Ambient, juntament amb altres col·laboracionistes de la indústria energètica contaminant. El mateix president Trump ha contribuït a activar la resposta global contra el negacionisme amb acusacions contra el govern xinès d'inventar-se el canvi climàtic per perjudicar econòmicament les empreses nord-americanes.

Seria interessant aprofundir en la relació causal entre la política anti-climàtica del govern nord-americà i la mobilització de la joventut pel clima, però aquesta línia d'investigació desborda els plantejaments d'aquest article. En qualsevol cas, el que és evident és la coincidència en el temps de l'administració negacionista nord-americana i l'emergència d'un moviment estudiantil global que reclama als polítics mundials, també als nord-americans, l'adopció de mesures urgents i eficaces per combatre el canvi climàtic.

En l'origen del moviment global d'estudiants pel clima hi ha un nom propi, el de l'activista sueca Greta Thunberg, l'autèntica inspiradora de *Fridays for Future* (Divendres pel Clima), una associació formada per estudiants en defensa del clima que es coneix als Estats Units amb el nom de *Youth Climate Strike* (Joves en Vaga pel Clima) i a Espanya com a Joventut pel Clima.

La història del nou cicle de protestes contra el clima va començar el 20 d'agost del 2018 quan Thunberg, amb només 15 anys, va protagonitzar una protesta individual contra el canvi climàtic, espantada per l'onada de calor i els incendis que afectaven Suècia aquell estiu. La seva protesta

va consistir a romandre davant del parlament d'Estocolm per reclamar als polítics del seu país el compliment de l'Acord Climàtic de París. Posteriorment, Thunberg va decidir repetir la protesta cada divendres, amb una vaga escolar. La seva acció solitària de desobediència civil va acabar cridant l'atenció dels mitjans de comunicació i de milers d'internautes que han contribuït a convertir el gest de Thunberg en una acció col·lectiva de protesta amb milers d'activistes implicats.

Thunberg conta en un post de Facebook reproduït al seu llibre *Canviem el món*, com va sorgir la idea de promoure una vaga estudiantil pel clima. La jove activista explica que la idea en realitat va ser de Bo Thorén, líder d'una associació ecologista juvenil, que es va inspirar en uns estudiants d'un institut de Parkland, Florida, que decidiren no anar a classe en senyal de protesta després del tiroteig d'un exalumne contra els seus companys. Thunberg (2019a, 69-70) descriu que va decidir fer vaga, malgrat no comptar amb el suport de ningú, ni tan sols el dels seus pares.

Les paraules i les accions de Thunberg han despertat l'interès dels mitjans de comunicació i han estat la font d'inspiració per a milers d'activistes que han seguit el seu exemple i han expandit la vaga pel clima a molts de països del món. Des que Thunberg va començar la protesta climàtica, la seva popularitat no ha deixat de créixer, fins al punt de convertir-se en un fenomen global, candidata a Premi Nobel de la Pau i una de les joves més influents del món segons la prestigiosa revista *Time*. Thunberg ha sabut aprofitar la popularitat per fer arribar

les seves reivindicacions davant de les principals autoritats polítiques i econòmiques mundials.

La facilitat amb què Thunberg ha aconseguit reunir-se amb mandataris europeus ha projectat algunes sospites sobre la seva figura, concretament, ha fet posar en dubte la seva independència i, fins i tot, l'autoria dels seus discursos i escrits. L'adolescent ha hagut de sortir al pas de les crítiques i reafirmar-ne públicament l'autoria. Thunberg (2019a, 72-73) deixa clar que escriu els seus propis discursos, i que quan tracta de qüestions climàtiques sol demanar assessorament a científics experts en el clima.

Thunberg (2019a, 71) ha respost també l'acusació d'estar manipulada per partits polítics d'esquerres, proclamant la seva independència política i econòmica:

«[...] no formo part de cap organització. Alguna vegada he donat suport i he cooperat amb ONG que treballen pel clima i el medi ambient. Però soc absolutament independent i només em represento a mi mateixa. I faig el que faig completament per amor a l'art: no he rebut mai diners ni cap promesa de futurs ingressos de cap mena. Ni tampoc n'ha rebut ningú vinculat amb mi o amb la meua família.»

Thunberg ha reconegut públicament que no s'hauria convertit en una activista climàtica si no patís la síndrome d'Asperger, un trastorn de l'espectre autista que dificulta les interaccions i relacions socials. El seu trastorn autista és una de les raons que la

dugueren a iniciar la lluita pel clima, i de fer-ho en solitari, prescindint d'associacions i col·lectius ecologistes. Thunberg (2019a, 73) respon als qui se'n riuen del seu trastorn:

«Hi ha persones que es burllen de mi per la meua malaltia. Però el trastorn d'Asperger no és una malaltia, és un do. La gent també diu que, com que tinc Asperger, és impossible que jo sola hagi fet tot el que he fet. Però és precisament per això que ho he fet. Perquè si fos "normal" i sociable, m'hauria implicat en una organització, o hauria creat una organització jo mateixa.»

El cas que Thunberg tengui aquest trastorn explica també, en bona part, la dedicació obsessiva a la defensa del clima, així com el seu atreviment i coratge i la seva capacitat per articular un discurs serè i contundent, sense manifestar ni nervis ni temor a l'hora d'enfrontar-se als líders polítics i econòmics mundials. També explica la seva incapacitat per mentir i la seva actitud intolerant davant de les mentides polítiques que escolta. Es pot dir que l'autisme de Thunberg s'ha convertit en el seu aliat principal a l'hora d'actuar i estimular l'acció climàtica col·lectiva.

L'experiència de Thunberg ha motivat que altres joves fessin una passa endavant i es convertissin en activistes climàtics. Un dels casos més coneguts és el de les estudiants Anuna de Weber i Kyra Gantois (2019, 10):

«[...] hi ha una persona que ens va precedir i va comen-

çar fins i tot de més a baix que nosaltres: absolutament tota sola. Ens vàrem fixar en Greta Thunberg, la valenta estudiant sueca que va iniciar una sèrie de vagues en divendres.»

En una publicació molt recent, De Weber i Gantois (2019, 10) confirmen l'origen espontani i horitzontal del moviment juvenil pel clima: «Hem començat des de baix, gairebé ja no seria possible començar de més avall. Érem dues. La nostra protesta va començar discutint assegudes a la taula de la cuina. "I ara, ens convé fer alguna cosa", ens diguérem».

En molt poc temps, l'exemple de Thunberg l'han seguit milers d'estudiants que han constituït un moviment climàtic global, organitzat a través d'Internet i les xarxes socials i que representa el sentiment de moltes persones joves que han passat a l'acció protagonitzant vagues escolars i marrees globals contra la inacció política davant de l'increment de la temperatura global del planeta.

Al mateix temps que s'articulava aquest moviment, Thunberg ha anat traslladant el seu missatge sobre l'emergència climàtica i la importància d'actuar davant de les principals institucions polítiques, econòmiques i financeres globals. Ha intervingut en la Conferència de l'Organització de Nacions Unides pel Canvi climàtic (3 de desembre del 2018), posteriorment, al Fòrum Econòmic Mundial de Davos (25 de gener del 2019), i també davant de membres del Consell Econòmic i Social de la Unió Europea a Brussel·les, (febrer del 2019), i al Parlament britànic (24 d'abril del 2019).

Per primera vegada ha sorgit un moviment reivindicatiu juvenil de caràcter global que destaca per la seva transversalitat i independència reafirmada per part de les principals líders belgues de la revolta, De Weber i Gantois (2019, 28-29), de la pròpia Thunberg (2019, p.10) i també de portaveus locals de la secció madrilenya de *Fridays for Future*, com José Luis Gómez-Bravo, (Rull, E., 2019, març 29).

2. El 15M Climàtic: de la indignació a les aliances

L'onada d'indignació pel clima ha donat lloc a un nou 15M, un 15M Climàtic que presenta algunes semblances amb el moviment dels indignats que l'ha precedit. D'entrada, es pot dir que el 15M Climàtic neix d'un mateix sentiment d'indignació i ràbia per la situació de crisi. La joventut mobilitzada pel clima té en comú amb el moviment del 15M el seu caràcter espontani, així com la independència política. També comparteixen un model d'organització horitzontal i l'ús d'Internet, les xarxes socials i les aplicacions mòbils com a mitjans de comunicació propis. Són dos moviments igualment crítics amb la passivitat de la classe política, i especialment amb la seva manera d'abordar les crisis econòmica i climàtica. El 15M Climàtic té també en comú amb el 15M l'ocupació de places i carrers, així com l'interès, la simpatia i la complicitat dels mitjans de comunicació. Però el 15M Climàtic no podrà seguir el mateix camí que el 15M social, entre d'altres raons perquè els protagonistes del 15M Climàtic són massa joves per constituir-se

en partit polític o per entrar en disputes pel poder municipalista.

El 15M Climàtic és essencialment feminista, conflueix ideològicament amb el moviment del 8M, famós per organitzar les darreres vagues feministes. El moviment pel clima i el feminisme en realitat són dues cares d'un mateix moviment global d'indignació que lluita contra les injustícies i desigualtats socials i de gènere que tenen el seu origen en el propi sistema capitalista.

La lluita contra el canvi climàtic és feminista en un doble sentit, és feminista amb relació als objectius, perquè el moviment climàtic, com el feminisme, lluita per la conservació de la vida i és feminista també perquè les adolescents que lideren la lluita contra el canvi climàtic són conscients que les dones són les més afectades pel clima. Hi ha encara un tercer motiu que vincula el moviment climàtic amb el feminisme i és el fet que les representants principals del moviment pel clima són dones que es declaren obertament feministes.

Tal com s'ha dit, l'onada pel clima està formada principalment per al·lores joves que s'han empoderat, seguint el lideratge femení d'altres adolescents com Thunberg, la figura més visible i mediàtica i el seu màxim referent. Però encara que Greta és la cara més visible, el lideratge és col·lectiu i compartit amb altres joves adolescents que han seguit el seu exemple, posant-se al capdavant de la lluita climàtica als seus països respectius. Un repàs breu a la premsa espanyola confirma que la lluita climàtica s'escriu en femení. A Madrid, la figura més destacada i portaveu del moviment és l'es-

tudiant de dret Irene Rubiera. En el cas de Barcelona, les estudiants que han coordinat les mobilitzacions són Maria Serra, estudiant de batxillerat i l'estudiant de Psicologia Estrella Claramunt. A València, una de les joves més actives és Alba Calonge, estudiant de Bioquímica i Ciències Biomèdiques. A la Universitat de les Illes Balears, han exercit de portaveus, de manera alternativa, les estudiants de Bioquímica Martina Rey, Marina Pérez i Eva Mangado i també l'estudiant de Filologia anglesa Sara Crespí, membres de l'associació d'estudiants universitaris EcoUIB. A Bèlgica, hi ha tres activistes liderant el moviment: Anuna de Weber, Kyra Gantois i Adelaide Charlier. Anuna i Kyra a més d'activistes han publicat un assaig per explicar la seva lluita, titulat *El clima somos nosotras*. A Alemanya, el lideratge climàtic correspon a Luisa Neubauer, la 'Greta alemanya', que va coincidir amb Thunberg a la Cimera del Clima celebrada a Polònia el desembre de 2018. Al Regne Unit, destaquen les activistes Anna Taylor i Holly Gillibrand. Als Estats Units, hi ha diversos noms propis, entre els quals destaca el de l'activista climàtica Alexandria Villaseñor, cofundadora de *Young Climate Strake*.

Malgrat la joventut del moviment, es poden observar diferències entre països en el perfil de les activistes. Mentre la protesta a Espanya està més arrelada en entorns universitaris, en el cas de Bèlgica o Regne Unit, les activistes climàtiques provenen d'instituts i són molt més joves encara.

La suma d'aquestes individualitats conforma un moviment transversal caracteritzat per dirigir-se no només als polítics, sinó també als mitjans de comunicació i a la ciutadania agrupa-

da segons criteris generacionals (fent esment a la generació dels pares i padrins). El jovent activista projecta aquest enfocament generacional també internament, reforçant el sentiment de pertinença a una generació diferenciada de les anteriors, a l'anomenada Generació Clima. La consciència de formar part d'una generació permet simplificar el discurs i facilita dirigir-se a les generacions de pares i padrins amb què conviu. Segons aquesta interpretació, la lluita jove contra el canvi climàtic seria una lluita intergeneracional dels fills contra els seus pares i padrins.

El 15M Climàtic és un moviment estructurat, liderat per dues entitats de nova creació: Joventut pel Clima i *Extinction Rebellion* (Rebel·lió contra l'Extinció o Rebel·lió XR). Aquestes associacions estan organitzades en forma de xarxa i tenen grups actius a diverses localitats, com seria el cas de les Illes Balears, i reben el suport i la col·laboració d'associacions ecologistes, feministes, i moviments socials i de drets humans.

És important destacar que les organitzacions ecologistes consolidades com Greenpeace no volen interferir ni disputar el protagonisme del jovent en aquesta lluita, sinó que la seva intenció és col·laborar aportant assessorament legal, contactes, consells, i en general, la seva experiència, com explica Pablo Chamorro, coordinador de mobilització de Greenpeace Espanya, en un reportatge periodístic:

«No volem copiar ni protagonitzar-lo (el moviment Youth-4Climate)», «Ens contacten per Instagram: Com puc organitzar una vaga pel clima a la meva

ciutat?», «Crec que sinó, nosaltres ho espatllaríem. Aquest és i ha de ser un moviment de gent jove desenfadada dient veritats com punys, sense tecnicisme i amb un discurs molt emocional». (Benedicto, I. 2019, febrer 23)

Hi ha també una sèrie de grups i associacions d'adults sensibilitzats amb el medi ambient que donen suport a la lluita climàtica del jovent, i que desenvolupen la seva activitat dins àmbits tan diversos com la docència, la ciència i la investigació o la criança, entre els quals es troba el grup de científics i investigadors *Scientists for Future, Teachers for Future* (Docents pel Medi Ambient) i el col·lectiu de criança *Mothers out from* (Mares pel Futur).

Finalment, és important assenyalar que hi ha una confluència ideològica i estratègica entre els grups que formen el 15M Climàtic, *Fridays for Future, Extinction Rebellion*, el 8M feminista, i *Sunrise Movement*, un nou moviment climàtic nord americà, entorn a la proposta llançada per la congressista demòcrata Alexandria Ocasio-Cortez d'impulsar un *Green New Deal* (Nou Acord Verd).

3. Sentiments, pancartes i discursos que mouen a l'acció

El moviment pel clima no disposa d'un programa d'acció contra el canvi climàtic, sinó que defensa els acords assolits a París i les recomanacions dels científics experts en el tema. Aquesta evidència no invalida l'objectiu que m'he proposat a aquest apartat, i que no és cap altre que exposar les idees i

els sentiments que justifiquen les accions del jovent de la Generació Clima, partint de les propostes més senzilles i poc elaborades a les més complexes i argumentades. Primer, començaré reproduint i interpretant el sentit dels lemes i els eslògans expressats a les diferents mobilitzacions pel clima; després, continuaré l'exposició, analitzant els discursos i textos escrits de les activistes climàtiques, i per acabar avançaré algunes conclusions.

Les notícies de premsa sobre les dues vagues escolars pel clima destaquen una sèrie de lemes i eslògans defensats pel jovent, que reproduesc a continuació: "Ni un grau més, ni una espècie menys", "Fa calor i som a l'hivern", "No hi ha un Planeta B", "El planeta no es mor, l'estan matant", "Que canviï la humanitat, no el clima", "Si el planeta fos un banc, ja l'haurien rescatat", "Ens estau robant el futur", "Sense planeta no hi ha futur", "Canviau la política, no el clima", "Canviem el sistema, no el clima", "No has de ser ecologista per voler un futur", "El capitalisme mata el planeta", "No hi ha economia sense ecologia", "El clima ara, els deures, més tard", "Volem la vida", entre d'altres.

La lectura d'aquests eslògans permet afirmar que la gent jove està preocupada pel seu futur, i que per aquest motiu dona molta importància a actuar en el present per garantir el futur. S'observa també clarament que els activistes climàtics reivindiquen salvar el planeta i que reclamen accions urgents per mantenir les condicions de vida que permeten que la Terra sigui un planeta habitable. La importància que dona el jovent al futur és el que fa exigir als governs que actuïn de manera immediata i amb urgència. En alguns

casos, juguen amb les paraules per reivindicar la introducció de canvis profunds en la política i l'economia, que siguin realment útils per aturar el canvi climàtic. Les reivindicacions estableixen una relació de causa i efecte entre crisi climàtica i extinció massiva d'espècies; afirmen la necessitat de transformar l'imaginari col·lectiu per fer front a la crisi climàtica; critiquen la inacció dels governs; situen la protesta més enllà d'ideologies concretes; afirmen la importància de la cura de la vida; demanen el canvi de sistema econòmic; i donen prioritat a deixar les classes per lluitar contra el canvi climàtic.

És important observar que la majoria de les frases reivindicatives van adreçades als polítics i que tenen molt a veure amb els discursos pronunciats per les líders del moviment, com es veurà a continuació.

Abans d'entrar en els continguts dels discursos en si, m'agradaria fer un breu incís sobre el seu estil. L'estil dels discursos de les líders del moviment és de combat, estan escrits en un llenguatge que convida a la rebel·lió i a la transformació social. Les seves paraules rebels es construeixen des de la racionalitat, però també contenen moltes referències als sentiments. Precisament, la feina que exposaré a continuació és el resultat d'identificar els elements racionals i irracionals o emotius presents en els textos i discursos que influeixen en major o menor mesura en les seves accions, separant aquells sentiments que beneficien la seva causa d'aquells altres que en són un obstacle.

Les joves estudiants diuen en els seus discursos que es mobilitzen per vèncer la impotència, la ràbia, la por i

la preocupació que els causa l'expectativa d'un futur incert. Tenen clar que hi ha una sèrie de sentiments que són perjudicials per a la seva causa, com el sentiment de culpa, d'indiferència o impotència: la lluita contra les conseqüències de l'escalfament global és una lluita contra la indiferència, l'interès personal i un conjunt d'emocions que no ens ajuden gens (De Weber i Gantois, 54). Se senten decebudes amb els seus pares i padrins, perquè s'han cansat d'esperar solucions que no arriben, per això han decidit passar a l'acció i no esperar més. Així, la seva acció està impulsada també per un sentiment de desconfiança contra els polítics i aquells que no actuen per resoldre l'addicció social als combustibles fòssils.

Les estudiants també expressen que les seves accions neixen de la confiança i l'esperança d'aconseguir un futur millor. Es tracta d'una aposta ingènua que en comptes de ser una debilitat, reforça les seves conviccions. Es declaren idealistes a la vegada que realistes. Són conscients que el seu missatge desperta simpatia i, sobretot, esperança.

Des del punt de vista de De Weber i Gantois (2019, 41) la por és un sentiment que motiva les seves accions, una por que sorgeix de la incertesa pel seu futur, i que quan afecta els polítics produeix, en canvi, inacció, a causa de la por a la indignació dels votants si decideixen adoptar mesures massa radicals: «[...] en realitat teniu por dels nostres pares i padrins, i de totes les persones que puguin votar, i per tant, no teniu por de nosaltres, encara que tard o d'hora també podrem votar». Thunberg (2019a, 65) també s'atura a pensar la por i els seus beneficis, i

arriba a proposar la conveniència que els adults arribin a reaccionar fent-los experimentar la mateixa por que sent la joventut pel seu futur, perquè de la por neix la voluntat d'acció. I ho diu de manera molt clara i directa i metafòrica alhora: «vull que tingueu la por que jo tinc cada dia. I després vull que actueu. Vull que actueu tal com ho faríeu en una crisi. Vull que actueu com si casa vostra es cremés. Perquè és el que passa». Es tracta d'una por molt propera al pànic. Però, hi ha un altre tipus de por encara, la por als altres, una por negativa que cal superar perquè condueix a refugiar-se en la impotència i no ajuda precisament a l'acció col·lectiva, en tant que romp la possibilitat d'establir vincles de col·laboració.

El component ètic de la lluita climàtica està compost per un conjunt de valors. Per a De Weber i Gantois (2019, 27), els valors propis de l'activisme climàtic són la democràcia, la tolerància i el diàleg, apresos a l'escola, i més concretament a l'assignatura d'educació per la ciutadania. Thunberg (2019a, 81) contraposa els valors de la política als de l'activisme climàtic i proposa combatre la competitivitat i el desig polític de guanyar aprenent a compartir els recursos i a cooperar de manera justa.

De Weber i Gantois (2019, 31) acusen els polítics de generar impotència: «Molts de nosaltres encara no podem anar a votar, i per això, hem hagut de patir impotents la decepció que ens heu produït, sense poder-vos avaluar».

Les estudiants reclamen als polítics coratge per posar-se en acció i aplicar mesures radicals que permetin resoldre la situació de crisi climàtica. Se-

gons De Weber i Gantois (2019, 39), el coratge és necessari per deixar en herència a les generacions futures un planeta millor.

Juntament amb les motivacions sentimentals que expressen De Weber, Gantois i Thunberg, hi ha també una sèrie d'idees i arguments que matisen i acompanyen aquests sentiments i que també es poden extreure dels discursos i opinions de les activistes pel clima, especialment de Thunberg.

En primer lloc, les activistes climàtiques parteixen de l'existència d'una crisi climàtica global que no és tractada com una crisi. Segons diuen, es tracta d'una crisi que posa en risc la supervivència individual i de la humanitat en el seu conjunt. El perill està relacionat amb les dimensions globals de la crisi i amb el fet que afecta a tothom, amb independència del territori o país de naixement o residència.

En segon lloc, les activistes climàtiques perceben l'escalfament global com una amenaça existencial directa, una amenaça real al seu futur, i destaquen la incertesa que els provoca el futur i la por que no s'actua a temps per evitar un canvi climàtic catastròfic i irreversible. Però són conscients que no lluiten únicament pel seu futur, sinó que ho fan pel futur de totes les generacions que conviuen en el present. La defensa del dret a tenir futur també és un argument per prendre consciència que s'està expropiant el futur de les generacions actuals. També, prenen en consideració la defensa dels drets de les generacions futures a gaudir d'un planeta millor. En aquest sentit, recorren de manera insistent a la solidaritat diacrònica que es concreta en l'aspiració a garantir les condicions

de vida de les generacions futures. Thunberg té present en les seves intervencions públiques la lluita pel futur, presentant-se a si mateixa davant dels parlamentaris britànics com a representant de les generacions futures. De Wever i Gantois (2019, 39) també situen en el centre del seu discurs la lluita pel futur de les generacions venidores: «Per a nosaltres el coratge significa deixar un planeta millor per a les generacions futures [...]». Aquest punt està molt relacionat amb el reconeixement de l'emergència climàtica.

En tercer lloc, les activistes reclamen en els seus discursos i manifestos la declaració política d'emergència climàtica, i l'adopció de mesures eficaces i immediates. Quan un govern o institució aprova una declaració d'emergència climàtica reconeix l'existència d'una crisi climàtica i a la vegada es compromet a actuar seguint les recomanacions dels científics i experts climàtics.

En quart lloc, cal esmentar la preocupació pel temps. Les estudiants insisteixen en l'adopció de mesures urgents, perquè perceben que ja no hi ha més temps per revertir la situació. La manca de temps actua contra l'esperança que la gent té en el jovent. «La gent té l'esperança que els joves salvem el món. Però no ho farem. Senzillament no hi ha temps per esperar que ens fem grans i siguem nosaltres els que manem.» (Thunberg, 2019a, 79).

Reclamen actuar amb urgència per fer front a la crisi climàtica i evitar que les seves conseqüències siguin irreversibles.

En cinquè lloc, les activistes climàtiques rebutgen l'economia basada en el creixement i els combustibles fòssils,

accepten els límits naturals al creixement, i la necessitat d'adoptar un estil de vida que no posi en perill els recursos naturals del planeta. És interessant observar també com els discursos de Thunberg desborden el dic de contenció conceptual del desenvolupament sostenible i posen l'accent en la incompatibilitat entre creixement econòmic i conservació del planeta. Thunberg (2019, abril 24) ho diu amb aquestes paraules en el discurs pronunciat davant del parlament britànic:

«Cada vegada que prenem una decisió, hem de demanar-nos: Com afectarà aquesta decisió a la corba? No hauríem de seguir mesurant la nostra riquesa i el nostre èxit segons el gràfic que mostra el creixement econòmic, sinó segons la corba que mostra les emissions de gasos d'efecte hivernacle.»

Amb les paraules de Thunberg queda clar la necessitat de descarbonitzar l'economia i de crear un sistema que abandoni la lògica del creixement i adopti altres regles que siguin respectuoses amb la conservació de la vida i els límits naturals del planeta.

En sisè lloc, les estudiants es refereixen a la inacció i la passivitat dels polítics i els governs. Denuncien que després de més de 30 anys de lluita climàtica, des de l'aprovació del protocol de Kyoto ençà, no s'han produït avanços significatius en el combat contra el canvi climàtic, que els acords internacionals no s'han respectat i que per tant, no s'ha aconseguit aturar les emissions. D'acord amb aquesta visió, les joves posen l'accent en les accions urgents.

En setè lloc, les estudiants fonamenten les seves reivindicacions en la ciència i en les dades científiques. La posició de Thunberg (2019, abril 25) sobre el paper de la ciència en la lluita contra el canvi climàtic, expressada davant del Parlament Britànic, és molt clarificadora i no dona peu a dubtar de la confiança que manté en la ciència: «Nosaltres únicament repetim el missatge de la ciència sobre el clima. La joventut no vol convertir-se en expert climàtic, sinó que senzillament fa de portaveu i es limita a traslladar el missatge alarmant de la comunitat científica». Thunberg (2019a, 80) està convençuda que el paper de la gent jove en aquesta crisi no és resoldre-la, sinó únicament fer d'intermediària entre els científics i els polítics, i pressionar aquests darrers perquè escoltin els experts: «El que volem és que parlin amb els científics, que els escoltin. Perquè nosaltres només repetim el que diuen els científics i el que han estat dient durant dècades».

En vuitè lloc, les activistes insisteixen que les solucions són fer complir l'Acord Climàtic de París i, especialment, aplicar els compromisos relacionats amb la corba d'emissions de gasos d'efecte hivernacle, i mantenir l'escalfament global per sota de 2 graus respecte dels nivells preindustrials. L'assoliment d'aquest objectiu implica que els països enriquits han de fer un esforç significatiu per reduir les emissions a zero en un termini de temps que oscil·la entre els 6 i 12 anys.

En novè lloc, les activistes climàtiques condicionen la superació de la crisi climàtica al desenvolupament de la justícia i l'equitat climàtica. L'acompliment del principi de justícia

i d'equitat global és un punt important de l'Acord de París. Però, en què consisteix el principi de justícia o equitat climàtica? Segons Thunberg, la justícia climàtica comporta que els països enriquits redueixin a zero les emissions per permetre que els països empobrits puguin arribar a majors nivells de desenvolupament. El sacrifici dels països enriquits permetrà a la resta de països disposar d'infraestructures bàsiques, com escoles i hospitals, pel desenvolupament cultural i humà. Thunberg (2019a, 42) no deslliga la lluita per la justícia de l'aspiració a l'equitat. De fet, insisteix en la necessitat d'orientar l'acció política cap a l'assoliment de la justícia i l'equitat climàtiques per aconseguir que l'Acord de París sigui efectiu a escala global. Per la joventut climàtica, l'assoliment d'una vida dins els límits del planeta està condicionada a construir un món més just i equitatiu.

En desè lloc, les estudiants estan convençudes que les solucions no poden ser individuals, sinó col·lectives.

I finalment, en onzè lloc, les activistes reconeixen que les solucions han de ser dialogades, que la seva generació encara no pot votar i no té la possibilitat de decidir per si mateixa. Per això, és conscient que ha de convèncer i arribar a acords amb la generació dels seus pares i padrins, i que un bon acord requereix establir aliances estables i fortes que els permetin actuar políticament com a un grup de pressió. De Weber i Gantois (2019, 43) reclamen als pares i padrins que s'uneixin a la lluita: «romandre callats no farà desaparèixer el problema, i precisament confiam que la nostra protesta contribueixi al manteniment

de converses sinceres entre vosaltres i nosaltres».

En definitiva, les demandes climàtiques del jovent es poden resumir en dos punts: compliment de l'Acord de París i aplicació de les prescripcions dels Informes del Panell Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Clima (IPCC).

4. El reconeixement de l'emergència climàtica, una passa cap al bon camí?

La declaració d'estat d'emergència climàtica és l'objectiu més immediat que s'han proposat assolir el col·lectiu d'estudiants i els grups ecologistes. Es tracta d'una idea desenvolupada per professionals científics del clima.

La introducció del concepte *emergència climàtica* també és important en la lluita ideològica perquè pot ajudar a l'obsolescència del terme *canvi climàtic*. És una passa ben encaminada amb l'objectiu de construir un nou marc conceptual més favorable des del qual poder repensar el canvi climàtic i elaborar discursos més radicals i transformadors. També és important destacar que aquest nou concepte reflecteix de manera més precisa la gravetat de la situació climàtica actual.

Les reivindicacions estudiantils han aconseguit que aquesta idea assoleixi gran difusió mediàtica i que hagi arribat a persones i col·lectius que no estan gaire familiaritzats amb la crisi energètica ni amb els problemes que afecten el medi ambient. També han aconseguit que hi hagi països i regions que reconeguin la situació d'emergència climàtica a través de declaracions institucionals. De

moment, ja són dos els països europeus que han aprovat declaracions en aquest sentit, el Regne Unit i Irlanda. A més, hi ha 17 ciutats als Estats Units i Austràlia que han aprovat aquesta declaració. També han aprovat declaracions d'emergència climàtica diversos governs locals a Itàlia, Alemanya, França, Suïssa i Espanya. En el cas d'Espanya, han declarat l'emergència climàtica institucions públiques com la Generalitat de Catalunya, la Universitat Politècnica de Catalunya, la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de les Illes Balears, seguint el camí iniciat per les universitats de Bristol i Newcastle del Regne Unit; i s'espera que s'hi vagin sumant molts d'altres països i governs regionals i locals en els pròxims mesos.

Però, què és una declaració d'emergència climàtica i què suposa per qui la subscriu? No hi ha una resposta general a aquesta qüestió. Tampoc hi ha gaires declaracions per extreure conclusions. Per això, en comptes d'exposar els punts d'una declaració d'emergència climàtica, dedicaré aquest apartat a descriure i valorar la Declaració d'emergència climàtica que ha aprovat el govern català.

La Declaració catalana inclou una sèrie d'objectius tan ambiciosos com transitar cap a un model energètic 100% renovable, desnuclearitzat i descarbonitzat, i que es concreta exactament en el text en el compromís següent: «incrementar i prioritzar les polítiques i els recursos públics destinats a la necessària transició cap a un model energètic cent per cent renovable, desnuclearitzat i descarbonitzat, neutre en emissions de gasos amb efecte d'hivernacle

[...]». La Generalitat també es compromet a apostar per l'economia circular i la creació de llocs de treball verds, assumir un model de mobilitat urbana sostenible, revisar la legislació vigent per detectar normes que dificultin combatre els efectes del canvi climàtic, o celebrar anualment un ple parlamentari monogràfic per tractar els avenços en matèria de canvi climàtic.

Com es pot observar, la Declaració catalana conté un llistat d'objectius propis d'una política energètica coherent amb la lluita contra el canvi climàtic. Però el problema principal que planteja aquesta declaració, com també les d'Anglaterra i Irlanda, és que són documents simbòlics, que tenen un risc molt elevat de quedar-se en simples documents amb uns compromisos que no s'arribin a aplicar mai. Aquesta sospita està fonamentada en el fet que les declaracions catalana, anglesa i irlandesa, no inclouen cap partida econòmica vinculada que permeti desenvolupar les mesures acordades, tampoc van acompanyades d'un calendari d'aplicació, i sobretot són compromisos que no especifiquen accions.

La manca d'un pressupost assignat a emergència climàtica no impedeix que els governs de manera voluntarista aprovin partides concretes, com la partida de 58 milions d'euros aprovada el maig del 2019 pel Govern de la Generalitat, destinada a desenvolupar un paquet de mesures per fer front a l'emergència climàtica, centrades en els sectors de la mobilitat i la indústria. La partida destinada a la mobilitat preveu, per exemple, incentivar econòmicament l'adquisició de vehicles elèctrics. En aquest cas, el problema és que aquest tipus d'inversions no tenen en

compte si la procedència de l'electricitat és d'energies brutes o renovables.

En el cas concret de la Declaració catalana, a més, s'observen algunes contradiccions entre aquestes mesures i altres mesures aprovades pel mateix govern català que afavoreixen el canvi climàtic; a més l'aposta per fer una transició cap a un model energètic basat totalment en energies renovables xoca contra la política del govern de l'Estat de concedir sistemàticament noves pròrrogues a les centrals nuclears per allargar la seva vida útil i permetre que continuïn amb les seves activitats.

5. Perdre hores de classe per guanyar el dret a tenir futur

S'ha criticat molt al moviment juvenil pel clima la convocatòria de vagues escolars com a mitjà de lluita a causa que promou l'absentisme escolar. Aquesta crítica planteja l'existència d'un conflicte entre drets i obligacions. Les persones que pensen que l'alumnat està obligat a assistir a classe defensen que el dret a protestar i expressar lliurement l'opinió està subordinat al deure d'assistir a classe. A més, diuen que els menors d'edat que no van a classe estan desobeint un deure legal. Qui defensa el dret a la vaga aposta per la desobediència fet que suposa no anar a classe per assolir un fi superior: defensar el seu futur i el de tothom, davant l'amenaça de la crisi climàtica. Però, de què serveix anar a classe si no hi ha futur? Precisament, una de les motivacions que els mou a fer vaga en defensa del clima és lluitar per guanyar-se el dret a tenir futur. L'alumnat considera que fer vaga és la lliçó més gran que poden donar a les persones

adultes. Thunberg (2019a, 16) compara aquesta mateixa opinió i considera que la ciència que aprenen a l'escola els diu com han d'actuar per combatre el canvi climàtic i que han de ser coherents amb el que aprenen i seguir les recomanacions de la ciència.

El debat entorn a l'obligació d'assistir a classe o la llibertat de manifestar-se pel seu futur afecta als límits mateixos de la democràcia. Segons el jovent activista, el compromís social que s'ha adquirit en la defensa del clima els ensenya el valor de la participació política i els ajuda a formar-se en la ciutadania crítica. Segons De Wever i Gantois (2019, 52): «[...] aquest és un moviment planetari que vol solucions, que creu en el canvi i que veu la política com una palanca». De Weber i Gantois (2019, 27) insisteixen que les vagues escolars que promouen són el resultat d'aplicar els valors propis d'una ciutadania crítica, que han après a l'escola:

«Senzillament fem el que ens diuen les revàlides: ens atrevim a mostrar el nostre civisme amb valor. Què és el que hem de considerar èticament correcte? Obeir? Anar a l'escola com Déu mana? No fer res mentrestant som conscients que avançam cap a una catàstrofe? O alçar-nos i lluitar?»

Thunberg (2019, abril 24) ha deixat clar davant els eurodiputats i eurodiputades que la seva intenció és tornar a classe, però que únicament ho farà quan la classe política faci cas de la ciència climàtica, i especialment dels informes del Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic o

IPCC i adopti definitivament mesures urgents i efectives per revertir la corba d'emissions de gasos hivernacle. En el Discurs a Brussel·les, Thunberg (2019a, 83) respon d'aquesta manera a les persones que demanen a l'alumnat que torni a les aules:

«I si creieu que en comptes de fer vaga hauríem de ser a l'escola, us suggerim que ocupeu el nostre lloc als carrers, que feu vaga de la feina. O millor encara, uniu-vos a nosaltres i així accelerarem el procés.»

El qüestionament de la validesa i la legalitat de l'estratègia de desobediència civil adoptada pel jovent i les crítiques rebudes per fomentar l'absentisme escolar és un tema de debat interessant, però continuar amb la seva anàlisi desvia de la finalitat última de la vaga i de la seva justificació científica.

La joventut que dona suport a les mobilitzacions ha estat també acusada d'estar manipulada per partits d'esquerres i instrumentalitzada per associacions ecofeministes. Les líders del moviment han sortit al pas d'aquestes acusacions, defensant la independència de les reivindicacions activistes. De Weber i Gantois (2019, 28) acusen els representants polítics de no confiar en l'educació i la capacitat del jovent per expressar amb autonomia i llibertat les seves pròpies idees: «varem haver de sentir que s'havien infiltrat organitzacions i partits polítics en el nostre moviment. Es tracta d'una acusació que posa en dubte la nostra educació i capacitat de judici».

És interessant observar que De Weber i Gantois (2019, 29) situen la

lluita més enllà de la distinció ideològica clàssica de dretes o esquerres i reivindiquen el seu compromís amb la concepció d'una ciutadania activa:

«El clima no és de dretes ni d'esquerres. És absurd i molt pesat intentar col·locar-nos una determinada etiqueta política. Ens movilitzam a la vegada que demanam consell a diverses persones perquè conversar ens sembla important. També se'ns ha ensenyat als col·legis que informar-nos formava part de la ciutadania crítica, hem après a no menysprear els consells, a posar a prova les pròpies idees amb les dels altres.»

També s'ha intentat desprestigiar el moviment, acusant-los de ser massa immadurs per comprendre el clima i les seves pròpies reivindicacions. La minoria d'edat del gran gruix de manifestants, lligada al fet que no tenen dret a vot encara o que són massa joves, fins i tot, per conduir un vehicle, convidada a obrir una reflexió sobre els límits de la democràcia i la participació. En aquest sentit, són molt conscients que la mobilització és l'única via democràtica que tenen per expressar les seves inquietuds i idees polítiques, ja que no poden votar a causa de la seva edat. La protesta en si implica una reivindicació de més democràcia, d'una democràcia més participativa que permeti fer política de manera més activa: «Encara hi ha persones que creiem en la política, per què vos penseu que estam protestant?» (De Weber i Gantois, 33 i 34).

Potser seria el moment oportú per replantejar el límit d'edat legal del jo-

vent i permetre que s'incorporin abans al joc democràtic i a l'estat de ciutadania activa i als drets que se'n deriven.

Finalment, cal denunciar les males pràctiques de qualque representant polític que ha volgut combatre aquest moviment juvenil de manera il·lícita, amb mentides, acusant-los d'estar manipulats. Aquesta guerra de desinformació ha costat el càrrec a la ministra flamenca de Medi Ambient, per acusar falsament el col·lectiu d'estar manipulat per partits polítics d'esquerres, citant com a font els serveis secrets del seu país.

6. El futur de l'ecologisme climàtic: tocant amb els peus a terra

La Generació Clima que lidera les mobilitzacions manté una gran batalla ideològica contra el negacionisme climàtic: li disputa el marc conceptual que li és més favorable i qüestiona la validesa de determinats conceptes per referir-se a la situació climàtica actual. D'aquesta manera, el jovent defensor del clima ha aconseguit que alguns mitjans de comunicació comencin a substituir el concepte neutral de *canvi climàtic* dels seus llibres d'estil per altres termes, com el d'*emergència energètica*, que reflecteixen molt millor l'escenari de crisi i excepcionalitat que s'està vivint. Però no hi ha cap certesa que la lluita ideològica es decanti cap a qui defensen el clima, especialment tenint en compte la poderosa configuració política i econòmica del bloc negacionista, liderat en aquests moments pel president Trump.

Una altre aspecte de futur que cal pensar és la influència de l'aparició del moviment pel clima sobre l'ecolo-

gisme tradicional. Encara que no se'n parla gaire, l'emergència del col·lectiu juvenil pel clima ha posat en evidència la feina del moviment ecologista tradicional, en la mesura que els activistes climàtics d'avui no s'han sentit representats per aquests grups i han decidit defensar directament les seves reivindicacions sense utilitzar els canals ecologistes ja existents. Es pot dir que l'ecologisme tradicional s'ha vist sobrepassat i sorprès per l'emergència d'un moviment global sense estructura, però amb gran empena i il·lusió. La situació és una oportunitat per reflexionar sobre la forma en què l'ecologisme històric s'ha de relacionar amb la joventut més reivindicativa.

La globalització i localització del moviment climàtic són dos aspectes que cal considerar conjuntament per valorar el futur del moviment. El moviment climàtic té un abast global, però limitat, amb un impacte més evident sobre els països enriquits. Aquesta desigual influència geogràfica permet avançar algunes consideracions sobre el mapa de la participació en la protesta. En primer lloc, crida l'atenció el fet que la participació a les mobilitzacions és desigual. La protesta es concentra a les ciutats i té major incidència a les grans capitals europees, com Brussel·les on el 15 de març es varen manifestar més de 30.000 joves, segons informacions publicades als mitjans de comunicació. Aquestes dades contrasten amb el que passa a ciutats com Palma en què la participació a les dues manifestacions del 15 de març i del 21 de maig del 2019, no va arribar a les 1000 persones. Aquestes dades conviden a ser prudents i a evitar caure en un fals optimisme. És evident que la

comunitat d'estudiants no es mou com una massa compacta, i que no té els mateixos objectius ni interessos, i que la finalitat de les líders de la protesta no coincideix absolutament amb la dels joves participants.

D'altra banda, també s'observa la influència que té la distància amb relació a l'epicentre de la protesta i els seus lideratges. Com més lluny es troben els activistes climàtics del focus central de les convocatòries, més dèbil és la veu que incita a mobilitzar-se i més dèbil és el compromís i la seva resposta. També s'ha de dir que hi ha un grup nombrós d'estudiants que fa vaga escolar, però que no assisteix a les manifestacions, que s'agafen la protesta com un dia lliure sense classes, per descansar i desconnectar i que no s'hi senten compromesos. El futur de la protesta dependrà de la capacitat de lideratge i de generar suficient il·lusió per superar la tendència a perdre compromís que es va acumulant amb el pas del temps i afectant als activistes.

La joventut mobilitzada pel clima ha aconseguit alguns èxits parcials, com recuperar la iniciativa ecologista en l'àmbit del clima, situar la inacció climàtica dels governs a la vista de l'opinió pública o introduir en el centre de l'agenda política i ambiental el problema del canvi climàtic. Però està encara enfora del seu objectiu principal que no és cap altre que aconseguir que els països enriquits avancin ràpidament cap a la descarbonització de les seves economies i processos industrials.

La bona acollida i rebuda per part de les institucions polítiques i econòmiques criticades desperta alguns recels i sospites, en la mesura que projecta una complicitat difícil d'explicar,

si no és perquè intenten neutralitzar l'efecte que tendria sobre l'opinió pública donar l'esquena a un moviment tan potent. També es pot interpretar que les institucions estan protagonitzant una estratègia de *greenwashing*, rentada de cara, per tal de fer veure que els importa el problema, encara que després les polítiques i els fets no acompanyin ni tampoc les declaracions ni les paraules. Les relacions entre activistes i representants polítics és una qüestió molt oberta que planteja sempre perills, d'entre els quals destaca la temptació de fer la passa, canviar de bàndol, i fer política des dels partits.

La qüestió del programa climàtic també està molt oberta. Com hem mostrat a un altre apartat del present treball, el jovent no disposa d'un programa elaborat, sinó que manifesten la voluntat que s'apliquin les mesures aprovades a l'Acord Climàtic de París i les recomanacions dels científics del clima. No obstant això, s'hauria de valorar la possibilitat que el moviment climàtic acabi desenvolupant un programa polític propi entorn a la idea d'un *New Green Deal*. La proposta de transició energètica que defensa aquest pla pot ser un pol d'atracció per activistes climàtics i científics del clima, i pot fer el paper de pont que afavoreixi la difícil convergència entre activistes, professionals científics i representants polítics disposats a descarbonitzar l'economia.

Per acabar, cal reconèixer que no hi ha respostes encara per algunes preguntes. Ha nascut realment la primera generació disposada a combatre pel clima? Serà un moviment efímer o tindrà la capacitat suficient, força i persistència per aconseguir un gir radical

en la gestió política de la crisi climàtica? Triomfarà allà on altres moviments fracassaren? No és senzill respondre a aquestes preguntes perquè implica avançar-se als fets. Caldrà esperar, amb interès i voluntat d'anàlisi. Aquestes incògnites de futur i d'altres que apareixeran s'aniran resolent, a mesura que el propi moviment climàtic faci el seu recorregut. Caldrà fixar-se molt especialment, en la seva capacitat transformadora. En qualsevol cas, és un moviment que ja produeix efectes, almanco pel que fa a la sensibilització ambiental col·lectiva, i que demostra amb la pràctica en què consisteix l'exercici d'una ciutadania ecològica global.

Referències bibliogràfiques

- Benedicto, I. (2019, febrer 23). Els joves catalans se sumen a la Vaga Internacional pel Clima. Público. Recuperat 3 juny 2019, de <https://www.publico.es/public/els-joves-catalans-sumen-vaga-internacional-pel-clima.html>
- Buades, J. (2019, març 4). Cap a un 15M climàtic: un crit insòlit que funda l'esperança. *Albasud*. Recuperat, 4 març 2019, de <http://www.albasud.org/blog/ca/1095/hacia-un-15m-clim-tico-un-grito-ins-lito-que-funda-la-esperanza>
- De Wever, A. i Gantois, K. (2019): *El clima somos nosotras. Una carta al mundo*. Madrid: Alianza
- Extinction Rebellion (s.d.). Declaración de Rebelión no violenta. *Extinction Rebellion*. Recuperat 1 juny 2019, de <https://www>.

extinctionrebellion.es/portal/declaracion-de-rebeldia/

- Faus, J. (2017, març 9). La agencia medioambiental de EE UU se convierte en un fortín de negacionistas climáticos. *El País*. Recuperat 22 maig 2019, de https://elpais.com/internacional/2017/03/09/estados-unidos/1489020740_161946.html
- France Press (2017, maig 27). De Greta a Luisa, las jóvenes “pasionarias” de la emergencia climática. *France Press*. Recuperat, 1 juny 2019, de <https://www.afp.com/es/noticias/838/de-greta-luisa-las-jovenes-pasionarias-de-la-emergencia-climatica-doc-1gz1iy1>
- Fundación Fider. Vamos a hacer algo por la tierra (2019, abril 2). Greta Thunberg te lo dice alto y claro. Vamos a hacer algo por la Tierra. *Fundación Fider*. Recuperat, 28 maig 2019, de <http://vamosahaceralgoporlatierra.com/greta-thunberg/>
- Generalitat de Catalunya (2019, maig 17). Recuperat de http://territori.gencat.cat/web/.content/00_HOME/4_diapositives/2019_web_canvi_climatic/Acord_govern_emergencia_climatica_CAT.pdf
- Generalitat de Catalunya (2019, maig 20): El Govern destina 58 millones de euros a un primer paquetes de medidas para hacer frente a la emergencia climática. http://canviclimatic.gencat.cat/ca/actualitat/noticies/Noticia/58_millions_euros_emergencia_climatica_20/05/2019
- Juventud por el Clima (s.d.). Manifiesto “¡Únete a Juventud por el Clima”. Recuperat de <http://juventudxclima.es/manifiesto/>
- Marcellesi, F. (2019, març 15). Vuelve el 15M: la indignación climática toma las plazas, *Rebelión*. Recuperat 1 juny 2019, de <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=253595>
- Organització Nacions Unides: L'Acord de París contra el canvi climàtic. *ONU*. Recuperat de http://canviclimatic.gencat.cat/web/.content/02_OFICINA/actuacio_internacional/Acord_de_Paris/acord_paris_maquetacio-v2_final.pdf
- Paone, M. (2019, març 11). No deberíamos tener que faltar a clase por luchar contra el cambio climático *El País*. Recuperat 21 maig 2019, de https://elpais.com/sociedad/2019/03/09/actualidad/1552146532_090042.html
- Pellicer, Ll. (2019, març 15). Más de 30.000 personas toman el centro de Bruselas. *El País*. Recuperat 4 juny 2019, de https://elpais.com/sociedad/2019/03/15/actualidad/1552668404_700070.html
- Planelles, M. (2019, març 16). El grito de los jóvenes contra el cambio climático se convierte en global, *El País*. Recuperat 26

- maig 2019, de https://elpais.com/sociedad/2019/03/15/actualidad/1552653279_352247.html
- Portillo, J. (2019, març 25). Lo que más temo es la subida de las temperaturas. *El País*. Recuperat 25 maig 2019, de https://elpais.com/ccaa/2019/03/21/madrid/1553177222_731016.html
  - Raffio, V. (2019, març 15). El perfil de los Nuevos ecologistas. *El Periódico*. Recuperat 20 maig 2019, de <https://www.elperiodico.com/es/medio-ambiente/20190315/perfil-nuevos-ecologistas-7356618>
  - Rull, E. (2019, març 29). Miles de jóvenes lideran 'los viernes por el Clima'. *La razón*. Recuperat 23 maig 2019, de <https://www.larazon.es/atusalud/medioambiente/miles-de-jovenes-lideran-los-viernes-por-el-clima-HF22632401>
  - Samaniego, J.F. (2019, juny 5). Green New Deal: ¿se està fraguando la primera respuesta política seria ante el cambio climático?. *Nobbot*. Recuperat 6 juny 2019, de <https://www.nobbot.com/futuro/green-new-deal/>
  - Sánchez, Á. (2019, febrer 14). El despertar climático en el instituto. *El País*. Recuperat 22 maig 2019, de https://elpais.com/sociedad/2019/02/08/actualidad/1549622574_238143.html
  - Sánchez, Á. (2019, febrer 15). La adolescente que levanta a los institutos belgas contra el cambio climático. *El País*. Recuperat 21 maig 2019, de https://elpais.com/sociedad/2019/02/14/actualidad/1550157146_796456.html
  - Sánchez, M. (2019, març 12). El 15M climático: la nueva revolución juvenil de Europa se extiende a España". *Cuarto Poder*. Recuperat 20 maig 2019, de <https://www.cuartopoder.es/derechos-sociales/2019/03/12/el-15-m-climatico-la-nueva-revolucion-juvenil-europa-greta-thunberg-espana/>
  - Scientists for Future (s.d.). Declaración de científicos e investigadores sobre las protestas para una mayor protección del clima. *Scientists for Future*. Recuperat 3 de juny 2019, de <https://www.scientists4future.org/declaracion-cientificos/>
  - Teachers for Future Spain (s.d.). Manifiesto Teachers for Future Spain. *Teachers for Future*. Recuperat 3 juny 2019, de <http://educandoenmedioambiente.blogspot.com/p/mani.html>
  - Tena, A. (2019, maig 24). Hacia la declaración de emergencia climática: qué és y para qué sirve. *Público*. Recuperat 3 juny 2019, de <https://www.publico.es/sociedad/justicia-climatica-declaracion-emergencia-climatica-sirve.html>
  - Thunberg, G. (2019a): *Canviem el món*. #Vagapelclima. Barcelona: Destino

- Thunberg, G. (2019b): *Cambie-mos el mundo*. Madrid: Lumen
- Thunberg, G. (2019, març 3). El discurso de Greta Thunberg en la COP24 de Katowice. *Ola Verde*. Recuperat 27 maig 2019, de <https://olaverde.home.blog/2019/03/03/greta-thunberg-en-la-cop24-el-discurso-de-tres-minutos-frente-al-cambio-climatico/>
- Thunberg (2019, abril 24). El discurso completo de Greta Thunberg ante el parlamento británico: 'Volveremos a clase cuando escuchéis a la ciencia'. *El diario.es*. Recuperat, 28 maig 2019, de https://www.eldiario.es/internacional/Greta-Thunberg-Parlamento-Britanico-Volveremos_0_892061466.html
- Tomàs, S. (2019, març 15). Más de 500 personas se manifiestan en Palma contra el cambio climático: "O nos movemos, o no hay futuro". *Diario de Mallorca*. Recuperat, 4 juny 2019, de <https://www.diariodemallorca.es/mallorca/2019/03/15/medio-millar-estudiantes-protestan-palma/1400572.html>
- Trump, D. J. [realDonaldTrump]. (2012, novembre 6). #The concept of global warming was created by and for the Chinese in order to make U.S. manufacturing non-competitive. [tweet] Recuperat de <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/265895292191248385>
- Serra, J. (2019, maig 24). Jornada de protesta estudiantil contra el cambio climático. *Última Hora*. Recuperat, 4 juny 2019, de <https://www.ultimahora.es/noticias/local/2019/05/25/1082955/jornada-protesta-estudiantil-contra-cambio-climatico.html>
- Universitat de les Illes Balears (2019, maig 31). La UIB se suma a la declaració de l'estat d'emergència climàtica. *UIB*. Recuperat, 1 juny 2019, de <https://diari.uib.es/arxiu/La-UIB-se-suma-a-la-declaracio-de-lestat.cid590757>
- Weber, A. i Gantois, K. (2019). *El clima somos nosotras. Una carta al mundo*. Madrid: Alianza.